

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 5 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Raurov Soyib Saidovich-</i> MUSTAMLAKASHILIK SIYOSATI VA MAHALLIY O'ZINI-O'ZI BOSHQARUV	8-13
<i>Мухамедова Муниса Сабировна</i> ЭКСПЕРТИЗА, АТРИБУЦИЯ И МУЗЕЕФИКАЦИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ФАРФОРА И ФАЯНСА	14-22
<i>Қахрамон Бахридинов Набиевич</i> ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА БОШЛАНГАН ОЧАРЧИЛИКНИНГ САБАБЛАРИ ҲАМДА 1917-1918 ЙИЛЛАРДАГИ ИҚТИСОДИЙ АҲВОЛ	23-31
<i>Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich</i> TOSHKENT PROTEZ-ORTOPEDIYA SANOAT KORXONASINING FAOLIYATI (1941-1945 YILLAR)	32-37

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Курпаяниди Константин Иванович</i> KICHIK SANOAT KORXONALARINING INSTITUTSIONAL MUNITINING TADQIQOT METODOLOGIYASINING AYRIM XUSUSIYATLARI	38-50
<i>Хажимуратов Абдуқаҳҳор Абдумуталович</i> ОЛИЙ ТАЪЛИМ ИЛМИЙ МУҲИТИДА ИНСОН КАПИТАЛИНИ ФАОЛЛАШТИРИШ МАСАЛАСИ	51-65
<i>Очилов Немат Явқочович</i> ҲУДУДЛАРНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИ БАҲОЛАШ ВА ПРОГНОЗЛАШТИРИШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	66-73
<i>Nuraliyev Temurjon Erkinjon o'g'li</i> BIZNES JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHNING ANAMIYATI VA UNING TASHKILOT SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	74-82
<i>Қаршиев Келдиёр Эшпулатович</i> ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ АСОСИДА	83-87
<i>Isomitdinova Gulbaxor Kurbonaliyevna</i> INVESTITSIYALARNING IQTISODIY ANAMIYATI VA UNING YANGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	88-98
<i>Normatova Madinaxon Ibrohimjon qizi, Xamidova Mamlakat To'xtasinovna</i> KOMPANIYALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDA MARKETING TADQIQOTLARINING ANAMIYATI	99-107
<i>Фаттахова Муниса Абдухамитовна</i> ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ.....	108-117
<i>Zaynutdinova Umida Djalalovna</i> THEORETICAL DESCRIPTION OF THE MARKETING SYSTEM OF AUTOMOTIVE ENTERPRISES	118-127

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Shigabutdinova Dina Yassaviyevna</i> THE LINGUISTIC SYSTEM OF THE PHILOSOPHY OF GRAMMAR.....	128-134
<i>Sattarov Fozil Faxritdinovich</i> O‘SMIRLARNI XULQ-ATVORIDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH	135-140
<i>Пардаева Марҳабо Давлатовна</i> НАҚШБАНДИЯ ТАЪЛИМОТИ НАВОИЙ ИЖОДИНИНГ ҒОЯВИЙ АСОСИ СИФАТИДА.....	141-147
<i>Kurbanova Sevvara Asanbaevna</i> THE USAGE OF JADID METHODS IN DEVELOPING YOUTH LEARNING COMPETENCE...	148-155

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

<i>Xusanova Yulduz Abdirazzoqovna</i> THE INNOVATIVE APPROACH IN LEXICAL UNITS ON JOURNALISM	156-160
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ADJEKTIV KOMPONENTLI KOMPARATIV FRAZEOLGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI	161-166
<i>Raximova Muyba Temirovna</i> NEMIS TILIDAGI PAYT ERGASH GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING O‘ZBEK TILIDA LEKSIK IFODALANISHI	167-172
<i>Ruzieva Djuletta Elmurodovna</i> NEMIS TILIDAGI MODAL FE‘LLARNING O‘ZBEK TILIDA SINTAKTIK IFODALANISHI	173-178

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Jumaboyev Nabi Pardaboyevich</i> SHARQ MUTAFAKKIRLARI TA‘LIMOTLARI MAZMUNIDAGI ESTETIK, MA‘NAVIY, TARBIYAVIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH OMILLARI	179-187
<i>Одилов Ёрқин Жўраевич</i> ФИЗИКА ФАНИ АСОСИДА ТАЛАБАЛАРНИ ЛОЙИХАВИЙ-КОНСТРУКТОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШ	188-193
<i>Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich</i> ETYUDLAR ORQALI BO‘LAJAK REJISSORLARNING KASBIY BILIM VA KO‘NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH	194-199
<i>Babadjanov Axmadjan Xudoyberdiyevich</i> TALABALARGA TASVIRIY SAN‘ATDAN PORTRET CHIZISHNI O‘RGATISHDA FIZIOGNOMIKANING TUTGAN O‘RNI	200-208
<i>Хакимова Дилдора Машрабжоновна</i> ИННОВАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	209-213
<i>Bo‘riboeva Dilraboхon Norboy qizi</i> TALABALARNING GRAFIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	214-217
<i>Kadirov Ramz Turabovich</i> KVINTILIAN NUTQIY USLUBLARINING TALABA-AKTYORLAR SAHNAVIY NUTQINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI PEDAGOGIK AHAMIYATI	218-222

<i>Usmanov Botir Allaberdiyevich</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARI TAYYORLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	223-230
<i>Nusharov Bobir Bolbekovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARINING PEDAGOGIK DOLZARB MASALALARI.....	231-236
<i>Mamatqosimova Nodira</i> BO'LAJAK MADANIYAT XODIMLARINING BADIY DIDINI RIVOJLANTIRISHDA SENOGRAFIYA MASALALARI	237-241
<i>Eliboyeva Lola Sulaymonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA BILIMLARNI O'ZLASHTIRISHNING DIDAKTIK ASOSLARI	242-247
<i>Mustafayev Yoqubjon Xayrullayevich</i> JISMONIY TARBIYA MUTAXASSISLARINI KOMPETENTLI TAYYORLASHNING DIDAKTIK MASALALARI	248-253
<i>Inoyatov Odiljon Sobitovich, Yakubova Nafisa Odiljanovna</i> O'QUVCHILAR BILISH VA GRAFIK FAOLIYATINING RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMOLARI	254-261
<i>Raxmanova Dildora Abdulxamid qizi</i> O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA METAKOGNITIV STRATEGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	262-266
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TASVIRIY SAN'AT TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TALABLAR	267-273
<i>Пуримбетов Бахыт Аллабаевич</i> БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТЕАТР ПЕДАГОГИКАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИ	274-279
<i>Байбаева Мухайё Худайбергеновна, Имомов Инъомиддин Абдулхамидович</i> БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИДА СОҒЛОМ ВА ИЖОДИЙ МУҲИТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ (HARD SKILLS) ВА (SOFT SKILLS) РАҶБАР ПРОФЕССИОНАЛИЗМИНИ ИФОДАЛАШ БИРЛИГИ СИФАТИДА	280-285
<i>Мельзиддинов Руслан Адхамович</i> ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРЛАНГАНЛИК ДАРАЖАСИ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ	286-292
<i>Хуррамов Рустам Сайфиддинович</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINING EVRISTIK QOBILİYATINI RIVOJLANTIRISH	293-299
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KAMOLIDDIN BEHZODNING IJODI BILAN TANISHTIRISHNING AHAMIYATI	300-310

13.00.00 – Педагогика фанлари

Байбаева Мухайё Худайбергеновна
Тошкент кимё халқаро университети
(ТКХУ), «Педагогика» кафедраси профессори, п.ф.д.

Имомов Инъомиддин Абдулхамидович
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
Умумий ва аниқ фанлар кафедраси катта ўқитувчиси

**БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИДА СОҒЛОМ ВА ИЖОДИЙ МУҲИТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА
БОШҚАРУВ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИ (HARD SKILLS) ВА (SOFT SKILLS) РАҲБАР
ПРОФЕССИОНАЛИЗМИНИ ИФОДАЛАШ БИРЛИГИ СИФАТИДА**

Аннотация. Ушбу мақолада раҳбарларнинг бошқарув фаолиятида соғлом ва ижодий муҳитни ривожлантиришда бошқарув компетенциялари (hard skills) ва (soft skills) раҳбар профессионализмини ифодалаш бўйича маълумотлар ёритилган.

Калит сўзлар: раҳбар, бошқарув, ривожланиш, компетенциялар, профессионализм.

Baybaeva Mukhayo Khudaybergenovna
Tashkent International University of
Chemistry (TIKU), professor of the "Pedagogy" department, Ph.D.

Imomov Inomiddin Abdulkhamidovich
Senior lecturer of the Department of General
and Exact Sciences of the Tashkent State University of Economics

**MANAGEMENT COMPETENCES (HARD SKILLS) AND (SOFT SKILLS) AS A UNIT OF
EXPRESSION OF LEADERSHIP PROFESSIONALISM IN DEVELOPING A HEALTHY AND
CREATIVE ENVIRONMENT IN MANAGEMENT ACTIVITY**

Abstract. This article provides information on the expression of managerial competencies (hard skills) and (soft skills) leadership professionalism in the formation of a healthy and creative environment in the managerial activities of managers.

Key words: leadership, management, development, competencies, professionalism

---

Байбаева Мухайё Худайбергеновна
Тошкент кимё халқаро университети
(ТКХУ), «Педагогика» кафедраси профессори, п.ф.д.

Имомов Иномиддин Абдулхамидович
старший преподаватель кафедры общих и точных наук Ташкентского
государственного экономического университета

УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ КОМПЕТЕНЦИИ (HARD Skills) И (SOFT Skills) КАК ЕДИНИЦА ВЫРАЖЕНИЯ ЛИДЕРСКОГО ПРОФЕССИОНАЛИЗМА В ФОРМИРОВАНИИ ЗДОРОВОЙ И ТВОРЧЕСКОЙ СРЕДЫ В УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В данной статье представлена информация о выражении управленческих компетенций (hard skills) и (soft skills) лидерского профессионализма в формировании здоровой и творческой среды в управленческой деятельности менеджеров.

Ключевые слова: лидерство, управление, развитие, компетенции, профессионализм.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I5Y2023N38>

Кириш. Бугунги кунга келиб, педагогика фанида компетентли ёндашувнинг қўйидаги жиҳатлари баён этилади: компетенциялар анъанавий билимларнинг инсондаги интеллектуал, коммуникатив, креатив, методологик, дунёқарашга оид қўникмалар билан уйғунлашган ҳолатидир; компетентли ёндашув асосида таълим жараёнининг мақсадга мувофиқлик ва мақсадга йўналганлик ғояси ётади. Бундай ёндашувда компетенциялар ўқувчи малака ва қўникмаларининг энг юксак даражасини ифодалаган ҳолда ташкилий жиҳатдан тўрт компонентдан иборат бўлади: билим, малака, ижодий фаолиятга оид тажриба ва қадриятга асосланган муносабат; компетентли ёндашув асосида иккита асосий тушунча фарқланади: компетенция ва компетентлик.

Асосий қисм. Компетенция – касбий фаолият талабларини ўзида акс эттирган шахс сифатлари, билим, малака, қўникма, фаолият услубларининг ўзаро алоқадор мажмуидир. Компетентлик – профессионал ва ижтимоий соҳада самарали фаолият юритиш мақсадида шахснинг потенциалини амалга ошириш истаги ва қобилияти бўлиб, бунда инсон фаолият натижасининг юксак ижтимоий аҳамиятини шахсий масъулият сифатида ҳис этади ҳамда натижани мукамаллаштириб бориш ҳақида қайғуради.

Ушбу икки таърифни ўзаро қиёслаганда улар ўртасидаги қўйидаги узвийликни кўришимиз мумкин. Аввалига, касб талаблари асосида компетенциялар шаклланади, кейинчалик эса инсон бу компетенцияларни амалда қўллашга, компетентликка қодир бўлади.

Компетентли бўлиш ўзбек тилидаги «мутасадди», «мутасаддилик» каби тушунчалар билан ҳамоҳангдир. Лекин амалдаги мавжуд «мутасаддилик» атамаси компетентликнинг бир томонини ифодалайди холос ва у кўпроқ мутахассиснинг ҳуқуқий жиҳатдан бирон фаолият турини бажаришга ваколати борлигини билдиради. Қабул қилинган ва амалдаги атамалардан четлашмаган ҳолда «мутасадди» сўзини ўз мазмунига кўра талқин этиб, фаолият сифатига оид мазмунни таърифлашда «компетентлик» атамасини ишлатишни ўринли деб биламиз. Яъни, компетентлик деганда бирон ишни белгиланган стандартлар асосида бажариш деб тушунилади. Ушбу талқинда мазкур меҳнатни бажара олиш имконини берувчи билим, малака ва қўникмаларгина эмас, балки инсоннинг ўз салоҳиятини амалда қўллай олишга қодирлиги ҳам назарда тутилади. Демак, инсоннинг бирон вазифани ечишга ички имкониятларининг мавжудлиги компетенция, шу салоҳиятни амалда қўллай олиш, касбий ҳаётга татбиқ эта олиш эса компетентликдир.

Эътироф этиш керакки, таълим бўйича Халқаро комиссия томонидан XXI аср – фан техника тараққиёти даврида таълим олдига тўртта устивор мақсад қўйилди: яшашни, англашни, бажаришни ўрганиш ҳамда биргаликда яшаш, англаш ва бажаришни ўрганиш. Айни пайтда таълим соҳасидаги нуфузли Халқаро экспертлар томонидан таълим тарбия жараёнига икки хил кўникмаларни уйғун жорий этиш таклиф этилмоқда. Булар:

“Hard skills”– (инглиз. “қаттиқ” малака) касбий малакалар ҳамда “Soft skills” – (инглиз. “юмшоқ”, “мослашувчан” малака) универсал компетенциялар. “Hard skills” – малака даражасини аниқлаш ва ўлчаш мумкин бўлган билимлар мажмуи сифатида (матнни компьютерда териш малакаси, автомобилни бошқариш кўникмаси, инглиз тилида гапириш, математик билим, компьютер дастурларидан фойдаланиш кўникмаси), “Soft skills” аниқ ва умумий ўлчов бирлигига эга бўлмаган мослашувчан, эгилувчан малакалар (креативлик, жамоада ишлаш кўникмаси, ҳиссий барқарорлик ва ҳ.к.) сифатида қайд этилмоқда. “Hard skills” – “қаттиқ” малакага эга бўлиш учун муайян касб бўйича аниқ билим зарур бўлади ва бу кўникмаларнинг мавжудлиги имтиҳон ўтказиш орқали аниқланади.

“Soft skills” – “юмшоқ” компетенциялар (ижодкорлик, мулоқотга киришиши лаёқати, жамоада ишлаш қобилияти, қатъиятлилик, танқидий фикрлаш ва ҳок.) эса кўп ҳолларда инсон характери ва ҳаётини тажрибасига бевосита боғлиқ бўлганлиги сабабли шахсий фазилат, хислат, қобилият ва кўникмалар мажмуаси сифатида талқин этилади.

“Soft skills” тушунчаси тадқиқот предмети (объекти) сифатида илмий муомалага кириши илк марта 1959-1972 йилларда АҚШ армияси шахсий таркибини тайёрлаш жараёнидаги ислохотлар билан боғлиқ. Аскарларнинг шахсий ва жанговор компетенцияларини шакллантириш бўйича тадқиқотларга раҳбарлик қилган психолог, эҳтиёжлар назарияси муаллифи, мавзулар бўйича апперцептив тестларни баҳолашнинг янги методикасини ишлаб чиққан профессор Дэвид Макклэланд АҚШ давлат департаменти хизматига ходимларни танлаш жараёнида илк марта “Soft skills” компетенциялар ва уларни баҳолаш тушунчасини қўллади [5. 34-36].

XXI асрга қадар таълим тизимида ёшларга асосан “Hard skills” – “қаттиқ” малака даражасини беришга эътибор қаратиб келинди. Яъни, муайян касбни пухта эгаллаш, унинг сир-асрорларини тўлиқ ўзлаштириш – шахснинг етук мутахассис эканлигини белгиловчи асосий омил сифатида қайд этилган.

Жамият ва шахс тараққиётида ҳал қилувчи ўрин тутадиган, келажак бунёдкорлари бўлган ёш авлодни тарбиялаш масъулияти юкланган таълим соҳаси муттасил янгиланиш, илғор ва инновацион ғоялар билан уйғун тараққий этишни талаб қиладиган соҳа саналади. Шунингдек, миллий стандартлари талабларини халқаро таълим стандартлари таснифлагичига мувофиқлаштириш, миллий малака талабларини босқичма-босқич халқаро аналогларга мослаштириш олдимизда турган долзарб вазифалар ҳисобланади. Шу асосда Халқаро квалификация рамкаларига уйғунлашган миллий квалификация рамкаларини жорий этиш, таълим стандартларини “Таълимнинг халқаро стандарт таснифлагичи” (МСКО)га уйғунлаштириш муҳим аҳамият касб этади[1. 18-19].

Бунинг учун таълимнинг янги тизими яратилаётган, таълим дастурларининг янги структураси ишлаб чиқиляётган бир даврда раҳбарларда “Soft skills”

компетенцияларни шакллантиришни назарда тутадиган аниқ механизмларни жорий этиш лозим бўлади. Шу нуқтаи назардан бизнинг назаримизда мамлакатимизда янги замонавий таълим тизимида таълим стандартлари ва малака талабларини ишлаб чиқишда қуйидагиларни инобатга олиш таклиф этилади:

1. Хорижий тажриба, шунингдек, маҳаллий шарт-шароитлар ва миллий менталитетни инобага олган ҳолда раҳбар кадрларида иш берувчилар учун муҳим бўлган “Soft skills” компетенциялар рўйхатини шакллантириш, уларнинг доминант хусусиятларини аниқ белгилаш;

2. Меҳнат бозорида эҳтиёж юқори бўлган, янги пайдо бўлаётган касблар талаб қиладиган “Soft skills” компетенцияларни муҳимлик, адекватлик, доминантлик даражасига кўра таснифлаш;

3. Таълим тизимида мавжуд (ўргатиладиган) компетенцияларнинг айни пайтда эскирган ва самара бермайдиган қисмини аниқлаш (таълим дастурларида назарда тутмаслик учун);

4. Таълим дастурлари структурасига “Soft skills” ҳамда “қаттиқ” (ҳард) компетенцияларни шакллантиришни уйғунлаштирадиган механизмларни жорий этиш;

5. “Soft skills” компетенцияларни маҳаллий шарт-шароитларга мувофиқлаштириш, миллий педагогика категориялари призмасидан ўтказиш, методикасини ишлаб чиқиш, унинг ядровий ва ёрдамчи компонентларини тизимлаштириш;

6. Раҳбар кадрларида касбий кўникмаларни шакллантириш омиллари, унинг интеграллашган методик таъминоти, умумкасбий, когнитив ва ижтимоий компетенциялар таркибига аниқлик киритиш;

7. Замонавий таълим мазмунини “Soft skills” компетенцияларни шакллантиришга йўналтириш ва модернизациялаш, компетенцияларга асосланган инновацион таълим муҳитини яратиш, раҳбарларда ностандарт тафаккур тарзи ва креативлик хислатларини шакллантирувчи услубларни амалиётга кенг татбиқ этиш зарур. [3. 32-33]

Биз раҳбарларнинг бошқарув фаолиятида соғлом ва ижодий муҳитни яратишда айнан шу компетенциялар орқали ҳаётий кўникмаларни шакллантириш, тафаккурнинг ўзига хос хусусиятларини креативлик, тезлик, мослашувчанлик, тизимлилик билан тўлдириш мумкин. Инсон ўз устида ишлаш йўналишини аниқлаган пайтида танлов йўналиши бўйича тараққиётга олиб борувчи ҳаракатларни билишга интилади. [2. 12-15]

Таълим муассасаси раҳбарининг жамоани бошқаришида соғлом муҳитни яратишга қуйидагилар тўсқинлик қилади:

ноаниқ мақсадлар, чалкаш режалар, қайси йўналишда ҳаракатлар олиб бориш ва буни нима учун бажариш кераклигини етарлича тушунмаслик;

ўз ишида ва шахсий ҳаётида ниманидар тубдан ўзгартиришга тайёр эмаслик;

ҳали ҳеч ким бажариб кўрмаган, янги ишни бошлашга чўчиш;

ўз хатти-ҳаракатлари ва эришган натижаларини мулоҳаза қилишга вақт ажратишни ҳохламаслик;

“Soft skills”га хос компетенциялар айнан бошқарув фаолиятда раҳбарлар томонидан соғлом муҳитни ярата олишга ундайди:

коммуникативликнинг таянч кўникмалари. Улар ўзаро муносабатларни ривожланишига имкон беради, раҳбарларнинг суҳбатни олиб бориш қобилиятини шакллантиради, кескин вазиятларда адекват ҳолда ҳаракат қилишга ёрдам беради. Коммуникативлик ўз таркибига раҳбарни бошқарув фаолиятида соғлом муҳитни яратишда тинглай олиши, ишонтара олиши ва далиллаш, муносабатларни қуриш ва уларни таъминлаб туриш, музокаралар олиб бориш, ижтимоий тақдиротлар олиб бориш кабиларни олади.

Селф-менеджмент (ўзини-ўзи назорат қилиши) кўникмалари. Улар раҳбарларни бошқарув фаолиятида инсонни ўз хатти-ҳаракатлари, ҳолати устидан назорат қила олишига, рационал равишда вақтдан фойдаланишга ёрдам беради. Селф-менеджмент – ўзини бошқара олиши, стресс ҳолатларини назорат қилиш, шахсий такомиллашгаётганини кузатиш, тайм-менежментни билиши, ташаббусини намоён қилиши, қатъиятли бўлиш, иштиёқ билан ишга ёндошиш каби қобилиятлар мавжудлигини назарда тутди.[6. 23-25]

маҳсулдор тафаккурлаш. Раҳбар фикрларини бошқариш, тўғри мослаша олиш, йўналтира олишга эга бўлишлик билан ифодаланади.

бошқарув кўникмалари. Раҳбарлик лавозимини қайсидир маълум босқичда қабул қилувчи ҳар бир инсонга зарурдир.

Раҳбарларнинг бошқарув фаолиятида ижодий муҳитни яратишда “Soft skills” кўникмаларни фаол равишда олға интилишга ёрдам беради. Бунда қуйидаги умумий қоидаларни инобатга олмоқ зарур:

1. Ривожланишни узлуксиз жараёнга айлантириш лозим. Ўз навбатида раҳбар тажрибага эга бўлиш, мураккаб вазифаларни ҳал қила олиш, оддий усулдан кўра яхшироқ ҳаракат қилмоқ лозим. Асосийси тўхтаб қолмаслик керак.

2. Тараққиёт босқичларини саводли режалаштиришни ўрганиш;

3. Турли хил шакллардан фойдаланиш;

4. Қизиқувчанликни намоён қилиш, атрофдаги содир бўлаётган ҳодисаларни ўрганиш.

5. Ишидаги ҳақиқатдан ҳам долзарб аҳамиятга молик бўладиган йўналишларни танлаш жуда муҳимдир.

6. Кўпроқ ўқиш одатини шакллантириш, ўз устида ишлаш жуда аъло ечим ҳисобланади.

7. Қайси соҳада ривожланишни ва мақсад қўйишни аниқлаш лозим.

Бунинг учун йўлда учраши мумкин бўлган тўсқинликларни таҳлил қилиш, ушбу соҳадаги малакали инсонлар қўллаб-қувватлашларига эришиш лозим. Демак, раҳбар бошқарув фаолиятида соғлом ва ижодий муҳитни яратишда ҳар бир ишни режали бошлаш ушбу ишнинг олдиндан содир бўладиган салбий оқибатларини вақтида бартараф этишга, энг асосийси ишнинг муваффақиятли яқунлашига ёрдам беради. [4. 19-20]

Шу билан биргаликда раҳбарларнинг бошқарув фаолиятида соғлом ва ижодий муҳитни яратишда “Soft skills” компетенициялари орқали қуйидаги кўникмалар шаклланади:

1. Ижтимоий-коммуникатив кўникмалар: жамоада ишлай олиши, малакаси, бевосита вазифаларни амалга ошириш қобилияти, оғзаки ва ёзма мулоқотни йўлга қўя

олиши, оммавий нутқ сўзлай олиши, новербал хатти-ҳаракатлар имкониятларидан фойдалана олиши, ахлоқийлиги ва этикет қоидаларига риоя қила олиши, ҳамкорлари билан ишончли муносабатларни ўрната олиши ва давом эттира олиши, маданиятлараро ҳамда шахслараро мулоқотларда бемалол иштирок эта олиши.

2. Ташкилий кўникмалар: жамоани шакллантира олиши, шахсий фаолиятини режалаштириши, устунлик жиҳатларни танлай олиш, амалга оширса бўладиган вазифаларни қўя олиш, режани амалга оширишдаги давомий ҳаражатларни аниқлай олиши.

3. Функционал кўникмалар: шахсий ва хизмат вазифаларни ҳал қилишга қаратилган масалаларда глобал тармоқлардан фойдаланиш, ахборотни қидириш, баҳолаш, қайта ишлаш, сақлаш ва қўллаш олиши.

4. Ижтимоий-эмоционал кўникмалар: масъулиятни ўзига ола билиши, лидерлик қобилиятлари ва ташаббускорликни намоён этиши, ўз ҳиссиётларини назорат қила олиши ва мулоқотдаги ҳамкорини эмоционал ҳолатини фаҳмлай олиши ҳамда у билан муносабатни амалга оширишнинг адекват услубларини танлай олиш.

Хулоса. Демак, XXI асрда фаолият кўрсатаётган замонавий раҳбарларнинг компетенциялари трансформациялашиб бораётган жамият ва давлат иқтисодиёти талабларига жавоб бериши лозим. Айнан уларнинг шарофати билан инсонлар мураккаб бўлган ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий соҳаларда юзага келадиган эҳтиёжларни тезда қондира олувчи мослашувчан ҳамжамиятлар вужудга келади. Шу билан бир қаторда — келажак компетенциялари раҳбарлар томонидан оммавий қўлланилса, жамият ва иқтисодиёт трансформацияси ҳам тезроқ, ҳам ишончлироқ амалга ошади.

Адабиётлар/ Литература/ References:

1. Ахмадхўжаев Х Т., Мирдадаев К. М., Қозоқов О.С. Менежмент ва стратегияни бошқариш. - Тошкент: "Илм Зиё", 2004. - 45 б.
2. Верб М.А. Педагогическая культура личности // Введение в педагогическую деятельность. – М.: АСАДЕМА, 2000. – С. 105-119.
3. Ёўлдошев М., Назарзода Н. Раҳбарлик психологиясида ахлоқ. – Т.: "Шарқ" НМАК Бош таҳририяти, 2010. – 189 б.
4. Тургунов С. Т. Замонавий мактаб раҳбарларининг функционал вазифалари. - Наманган: НВПКТМОИ, 2004.61.
5. Тўхтабоев А. Менежер фазилатлари / Ўқув қўлланма. – Т.: "Абу Матбуот-консалт" нашриёти, 2008. – 127 б.
6. Валижонов Р., Қобилов О., Эргашев А. Менежмент асослари / Касб-хунар коллежлари учун дарслик. – Т.: "Шарқ", 2002. – 158 б.
7. Байбаева М. Х. Таълим муассасаларида раҳбар аёлларнинг бошқарув фаолиятидаги роли //integration of science, education and practice. scientific-methodical journal. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 59-66.
8. Байбаева М. Х. Раҳбарларнинг бошқарув фаолиятларида соғлом ва ижодий муҳитни яратишга хос замонавий ёндашувлар //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. Special Issue 4-2. – С. 403-411.